

CARTEA ROMÂNEASCĂ VECHĂ LA BUDAPESTA (I)

Ungaria este cel mai mare deținător de carte veche românească, după România. Explicația trebuie căutată în primul rând în faptul că o bună parte din aceste cărți s-au tipărit în centre aflate atunci sub stăpânire politică ungurească (Blaj, Cluj, Sibiu, Oradea) sau chiar în Ungaria (Buda, Pesta, Kalocsa). La Buda a funcționat, între 1777—1848, vestita — între românii epocii — „Tipografie a Universității Ungurești“, de fapt o instituție etatizată din voința Mariei Tereza și subordonată Consiliului Locumtenențial al Ungariei.¹ În condițiile luminismului iosefin și postiosefin, această structură culturală ce depășea mult atribuțiile unei simple tipografii a jucat un rol important în viața spirituală a românilor din Ardeal, și prin aceștia, a românilor în general.² Aici au activat ca revizori de carte românească — post corespunzător redactorilor de carte de astăzi — actorii principali ai Școlii Ardelene: Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior. O bună parte dintre lucrările acestora au apărut în Tipografia de la Buda, iar în cazul lui Petru Maior, toate. Era firesc deci ca aceste scrieri să se regăsească în număr considerabil în bibliotecile din Ungaria. Ceva mai mult, tiparnița din capitala Ungariei era căutată și de autori din țările românești extracarpătine. La Buda s-a tipărit — ca să dăm doar un exemplu notoriu — faimosul *Minei* în 12 volume, între 1804—1807, prin colaborarea de tip comercial a lui Ioan Molnar Piuariu cu Episcopia Argeșului. Dar autorii din Moldo-Valahia veneau și independent la Buda cu manuscrisele lor, atrași desigur de profesionalismul organizat al tipografiei. Alexandru Beldiman a fost unul dintre aceștia, care și-a tipărit la Buda nu mai puțin de trei traduceri: *Moartea lui Avel* de Salomon Gessner (1818),

¹ Vezi István Käfer, *Az Egyetemi Nyomda négyszáz éve (1677—1977)*, Budapesta, 1977; Péter Király, *Tipographia Universitatis Hungaricae Budae*, Budapesta, 1977.

² Acest rol, discutat până acum de fond numai de către cercetătorii maghiari, este văzut din două unghiuri. Unul, integrat viziunii paternaliste a istoriografiei ungare, vrea să vadă în instituția amintită un instrument superior prin care Coroana Sfântului Ștefan și-a exercitat rolul civilizator în lumea Europei de sud-est (emblematic: Béla Köpeczi, *Le rôle de l'Imprimerie Universitaire de Buda dans le développement de l'Europe Central et Oriental au début et fin du XVIIIe siècle et au XIXe siècle*, în Péter Király, op. cit.) Al doilea îl reprezintă Andrei Veress care vedea, în aceeași, o „tipografie românească“ (v. *Tipografia românească din Buda*, în „Boabe de grâu“, IV, 1923. nr. 1—2, p. 593—612; *A budai Egyetemi Nyomda román kiadványainak dokumentumai*, postum, Budapesta, 1982). În realitate, tipografia era o instituție cezaro-crăiască oarecare, plasată la Buda pentru a fi mai accesibilă naționalităților din sud-estul Imperiului, pe care Viena le viza în obiectivul său reformist de tip Aufklärung. Contribuțiile mai noi (tot maghiare) se feresc de ambele definiții, restrângându-și considerațiile la domeniul istoriei literare (Sámuel Domokos, *Tipografia din Buda. Contribuția ei la formarea științei și literaturii române din Transilvania la începutul secolului al XIX-lea*, Giula — Gyula, 1994).

Istoria lui Numa Pompilie de Jean Pierre Florian (1820) și *Tragodia lui Orest* de Voltaire (1820). Și-au mai tipărit cărți la Buda, înaintea anului 1830, Eufrosin Poteca (traducerea lucrării lui Dimitrie Darvar, *Mai înainte gătire spre cunoștința de Dumnezeu*, 1818 și *Filosofia cuvântului și a năravurilor*, 1829), Dinicu Golescu (*Insemnare a călătoriei mele*, 1826) și alții. Pe acest fond complex, circulația cărții între spațiile culturale română și maghiar nu putea fi decât bogată. Apariția relativ timpurie a marilor conglomerate de carte care sunt bibliotecile publice a deschis epoca fixării patrimoniale a cărții în cultura ungară. La 1802 se întemeiază biblioteca națională a Ungariei, Biblioteca Széchényiano-Regnicolaris, având ca bază cele 13.000 de cărți și 1200 de manuscrise din biblioteca personală a faimosului conte Ferenc Széchényi. Biblioteca s-a dezvoltat progresiv până la dimensiunile actualei Országos Széchényi Könyvtár din Budapesta,³ unul dintre marile depozitive de carte din Europa. Acest patriot ungar și-a pus de altfel biblioteca personală la dispoziția publicului încă din ultimii ani ai secolului al XVIII-lea, de când începe să apară și catalogul cărților pe care le deținea.⁴ Eficienta structură culturală ungară de tip național a deschis calea cercetărilor bibliologice și a codificărilor de carte în Ungaria. Între 1879—1898, Károly Szabó stabilește cronologia și repertoriul cărții vechi ungare până la anul 1711,⁵ urmat și completat de Hiador Sztripszky la 1912,⁶ activitate continuată sistematic de bibliologii unguri, până în zilele noastre.⁷ Bibliografierea cărții moderne (post 1711) este opera lui Géza Petrik, între 1888—1892,⁸ inițiativă de asemenea continuată până astăzi. Pentru a înțelege implicarea cărții românești în activitatea școlii bibliografice maghiare, este de amintit faptul că vechile noastre tipărituri din Ardeal se regăsesc în repertoriile amintite, în calitate de... cărți ungurești. Integralismul istoriografic maghiar a codificat drept carte ungurească tot ceea ce a apărut în teritoriile Coroanei Sfântului Ștefan, prăbușită cu secole în urmă, la Mohács în 1526. Considerate valori patrimoniale maghiare, cărțile românești vechi s-au bucurat de un regim special mai devreme decât în România.

Dar adevărata carieră a cărții românești vechi în Ungaria a început odată cu pasiunea de colecționar a lui Gyula Todoreszku. Acest avocat înstărit de origine română și-a cheltuit marea avere achiziționând cărți vechi din toate părțile, în stilul lui Timotei Cipariu de la noi, dar cu mult mai puțin talent științific. Todoreszku a lăsat la moartea sa, în 1919, o colecție în care cartea românească veche se regăsește în număr

³ Vezi, succint, *Az Országos Széchényi Könyvtár*, Budapesta, 1985 (ghid de bibliotecă ilustrat, cu bibliografie bogată).

⁴ *Catalogus bibliothecae Hungaricae Francisci com. Széchényi*, I—II, Sopron, 1797—1807.

⁵ *Régi magyar könyvtár*, I—II, Budapesta, 1879—1898 (echivalentul maghiar al *Bibliografiei românești vechi*).

⁶ *Adalékok Szabó Károly Régi magyar könyvtár c. munkájának 1—2. kötetéhez. Pótlások és igazítások. 1472—1711. Appendix ad 1—2. tomos operis Caroli Szabó Régi magyar könyvtár. Bibliographia Hungarica vetus. Aditiones et emendationes 1472—1711*, Budapesta, 1912.

⁷ Vezi excelenta bibliografie *Régi magyarországi nyomtatványok. Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum*, I—II, Budapesta, 1971—1983.

⁸ *Magyarország bibliographiája 1712—1860*, I—IV, Budapesta, 1888—1892.

surprinzător de mare.⁹ Faptul că aproape toate cărțile cu alfabet chirilic din colecție sunt românești sugerează o preocupare aparte a colecționarului pentru acest eșantion, dublată probabil de cunoașterea limbii române și de posibilitatea lecturării acestora. Cărțile adunate de Todoreszku constituie cel mai masiv grupaj de carte veche românească din Ungaria,¹⁰ comparabil cu bunele colecții din țară. Colecția s-a finalizat pe fondul unei atitudini în curs de schimbare a ungarilor față de cartea veche românească. Apariția *Bibliografiei românești vechi*, începând din 1903, a determinat o optică nouă, prin care cartea românească este pur și simplu... carte românească, și nu maghiară. Această atitudine permeabilă, adevărată revoluție — astăzi ignorată! — în relațiile culturale româno-ungare, a ilustrat-o cu strălucire, în perioada interbelică, Andrei (Endre) Veress, cel mai obiectiv istoric față de români din câți a avut Ungaria. Cărțile lui cu profil bibliologic rămân și astăzi de referință pentru cine urmărește avaturile cărții românești vechi în bibliotecile ungare.¹¹

În fața unei prezențe atât de ample a cărții vechi românești în Ungaria, munca de semnalare a acesteia este firesc să se desfășoare în etape. Am început cu marea depozit care este Országos Széchényi Könyvtár, cea mai prestigioasă bibliotecă din Budapesta și din Ungaria. Primul fond cercetat a fost cel intitulat *Régi nyomtatványok tára. Cyrillica gyűjtemény*. El are un registru-catalog ușor de parcurs, care se consultă la sala colecțiilor speciale de la etajul VI, unde se servesc și cărțile. În acest fond, cărțile românești au două proveniențe: din colecția Todoreszku și din achizițiile ulterioare împreunate cu acest fond (cel puțin cât privește catalogul cărților).¹² După epuizarea acestui fond, am intrat în marea catalog general al cărților apărute după 1711, situat la etajul VII. Bineînțeles că aici cercetarea este infinit mai anevoioasă, deoarece cărțile trebuie căutate între milioane de fișe, sau în unele cazuri în vechile registre de inventar puse la dispoziție de serviciul cărților de la sala mare. Unica șansă este existența unei liste cu autori și

⁹ Vezi Viktor Akantisz, *Dr. Todoreszku Gyula és neje Horváth Aranka régi magyar könyvtára*, Budapesta, 1922. Repertoriul este întocmit cu ocazia trecerii lăsamântului în patrimoniul național, ca donație a văduvei lui Todoreszku. Cartea românească se află inventariată mai ales la capitolul IV, *Magyarországi nyomtatványok 1712-től (Tipărituri maghiare [!]) începând cu 1712)* și VII *Szláv nyomtatványok (Tipărituri slave [!])*, respectiv pag. 59—84 și 90—92. Nici un cuvânt despre existența tipăriturilor românești, care formează 95% din titlurile cărților cu alfabet chirilic, despre care Akantisz știa prea bine că nu sunt slave, ci românești!

¹⁰ Colecția lui Todoreszku se păstrează la Országos Széchényi Könyvtár din Budapesta (în Anexă folosim abrevierea O.Sz.K.). Cărțile vechi românești se regăsesc într-un fond amestecat, *Régi nyomtatványok tára. Cyrillica gyűjtemény* (în Anexă folosim abrevierea R.Ny.Cyr.), alături de alte cărți românești de același fel, achiziționate ulterior.

¹¹ Endre Veress, *Erdély- és magyarországi régi oláh könyvek és nyomtatványok (1544—1808)*, Cluj, 1910; Andrei Veress, *Bibliografia română — ungară*, I—III, București, 1931—1935.

¹² Vezi și nota 10. În lista de cărți din Anexă precizăm aceste două compartimente. Iată două exemple de abrevieri în acest sens: 1. *Antologhion*, Râmnic, 1705: O.Sz.K. (Országos Széchényi Könyvtár), R.Ny.Cyr. (Régi nyomtatványok. Cyrillica gyűjtemény) și cota: Tod. (Todoreszku) 5041. Cursiv deci: O.Sz.K., R. Ny.Cyr., Tod. 5041. 2. *Catavasier*, Râmnic, 1753: O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 6978.

titluri pregătită de acasă, fie alfabetică, fie cronologică. Am folosit ultimul tip de listă. Pe baza ei se caută carte după carte și titlu după titlu, completând fișe de cerere la sală pentru cele existente și radiindu-le din listă pe cele inexistente. Unitățile cerute se servesc la sală în lanț, de la ora 9 la 21, după o așteptare scurtă. Este cel mai prompt serviciu de carte din Europa. Pe baza acestui avantaj am reușit căutarea cărții românești vechi, în mod sistematic, până la anul 1821. Acolo unde, pe parcursul căutării, am dat întâmplător peste titluri apărute după acest an, le-am cercetat și consemnat, urmând ca la continuarea operațiunii să fie bifate ca lucru făcut. O precizare: în catalogul general am urmărit deocamdată numai cărțile românești vechi apărute pe teritoriul Imperiului Austriac, începând cu anul 1700. Dar încă odată, acolo unde am dat peste titluri apărute dincolo de Carpați, sau înainte de 1700, am urmat aceeași conduită ca în primul caz. În fondul general amintit, cărțile românești se regăsesc de asemenea sub două tipuri de cote: una modernă, conștând dintr-un număr de cinci sau șase cifre și alta veche, analitică, ce trebuie verificată în inventarele vechi.¹³

Expediția pe urmele cărții românești vechi la Országos Széchényi Könyvtár din Budapesta îl pune pe cercetător în fața câtorva revelații. Prima, legată nemijlocit de bogăția depozitului, este varietatea cărții românești. Este reprodușă la scară mai mică compoziția *Bibliografiei românești vechi*, cu aproximativ același raport între categoriile de cărți. Primează și aici, desigur, cartea de cult bisericesc: *Acatist*, 4 ediții, *Apostol*, 4 ediții, *Catavasier*, 7 ediții, *Ceaslov*, 9 ediții, *Evanghelie*, 10 ediții, *Liturghie*, 6 ediții, *Molitvenic*, 3 ediții, *Octoih*, 12 ediții, *Psaltire*, 11 ediții, *Triod*, 4 ediții etc. doar în eșantionul cercetat până acum. *Cazania* lui Varlaam se găsește la Széchényiana în nu mai puțin de 7 exemplare, toate perfect conservate. Cea mai veche carte întâlnită este *Evanghelia învățătoare de la Govora* din 1642, urmată de *Atologhion slavonesc* (Câmpulung, 1643), *Carte de învățătură* (Iași, 1643, respectiv *Cazania* lui Varlaam), *Evanghelie învățătoare* (Dealu, 1644), *Noul Testament* (Alba Iulia, 1648) și *Triod-Penticostar* (Târgoviște, 1649). Surprinde plăcut întâlnirea cu două dintre scrierile marelui Dosoftei, *Dumnezeiasca Liturghie* (Iași, 1679) și *Viața și petrecerea sfinților* (Iași, 1682—1686). Secolul al XVIII-lea este și el puternic reprezentat de cartea religioasă. Nu mai puțin de 8 psaltiri din câte am consemnat s-au tipărit în acest secol. Cartea profană sau semiprofană este reprezentată în cea mai mare parte de manualele școlare și de diversele „învățături” cu caracter practic ieșite din retortele luminismului pe care îl promova Viena. Unele și altele înregistrează cunoscuta explozie din preajma anului 1800 și de după aceea, în tipografiile din Buda, Viena, Blaj și Sibiu. Buda se remarcă prin vestitele „duceri de mână”: *către cinste și dreptate* (1798), *către frumoasa scrisoare românească* (1811) în vreme ce Blajul este centrul bucoavelor și cărților de școală *numai* în limba română. Pe acest palier se impun și o parte din cărțile *de autor*, relativ bine reprezentate la Széchényiana din Budapesta. Gheorghe Șincai este prezent și cu două din vestiele sale manuale: *Prima principia*

¹³ Exemple: 1. *Apostol*, Blaj, 1814: O.Sz.K., 504372; *Katekizmul esel mare*, Buda, 1780: O.Sz.K., XII, Catech. 713.

Latinae grammatices (1783) și *Indreptare către aritmetică* (1785), ambele tipărite la Blaj. Scriitorii români ai epocii sunt prezenți cu lucrări de teologie și filosofie, morală și literatură didactică, istorie și filologie, encomiastică manieristă sau pur și simplu lectură plăcută, respectiv beletristică în maniera epocii. Vasile Aaron nu-și dezimte faima de poet foarte căutat, dovadă existența la Széchényi a două dintre „istoriile” sale versificate: *Istoria lui Sofronim și a Haritei și Piram și Tisbe*. Exemplarul széchényian din *Cântecul celui ce boalește de dragoste*, culegere de folclor românesc devenită rarismitate bibliografică, ridică la două numărul exemplarelor care se cunosc, după cel de la Cluj.¹⁴ Există cărți românești din care se cunoaște un singur exemplar, și acela păstrat la Budapesta, în biblioteca amintită. Este cazul notoriu al cărțului *Floarea adevărului*, prima carte tipărită la Blaj, în 1750, și una dintre cele mai interesante lucrări greco-catolice din câte s-au scris. Unicul acesta provine dintr-un furt de carte petrecut înaintea anului 1903, deoarece autorii B.R.V. nu l-au mai prins în țară. Exemplarul de la Budapesta poartă pe foaia de titlu însemnarea: „Dăruit bibliotecii Seminarului Gherla de Il. Sa Ioan Alexi eppul 1865”. Cartea a fost achiziționată de același Gyula Todoreszku, în a cărui colecție se semnaleză la 1922, încă de pe atunci cu precizarea: „Unicum”.¹⁵ Astăzi ea se păstrează în fondul general de carte de la Széchényi, sub cota 324007, dizlocată dintre cărțile lui Todoreszku din motive și la o dată pe care nu le cunoaștem. Și alte cărți din același lăsamânt au ajuns, de altfel, la catalogul general. *Floarea adevărului* a fost descrisă pentru prima dată de Carlo Tagliavini în anii ultimului război,¹⁶ iar primul studiu științific serios despre carte l-a publicat recent Florentina Zgraon.¹⁷

Cartea pomenită face trecerea spre un alt eșantion de la Széchényiana: cărțile românești neincluse în marele repertoriu național care este B.R.V., dar amintite de nenumăratele contribuții care au amenadat ulterior lucrarea de referință. Astfel este *Calendarul de la Buda* pe anul 1820, semnalat și descris de noi în urmă cu un deceniu¹⁸ și apoi „redescoperit” în 1991.¹⁹ Lucrarea din 1738 a iezuitului român Petru Dállyai, *Synopsis vitae Sanoti Francisci Salesii*, a fost ocolită intenționat de vechii autori, pe considerente confesionale, din cauza apartenenței autorului la Compania lui Isus. Dar Petru Dállyai este român care s-a declarat ca atare, și deci cartea este pertinentă de vechea noastră bibliografie, după singura definiție rațională pe care o putem implementa în această probelmă: o carte scrisă de un român este o carte

¹⁴ Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, C.R.V. 762.

¹⁵ Vezi Viktor Akantisz, *Dr. Todoreszku Gyula . . .*, p. 76.

¹⁶ C. Tagliavini, *Contribuții la Bibliografia românească veche. (Trei tipărituri în țara de Blaj)*, în „Cercetări literare”, V, 1943, p. 1—7.

¹⁷ Florentina Zgraon, *Floarea adevărului — ediția princeps (1750)*, în „Limba română”, XLII, 1993, nr. 3, p. 123—128; nr. 4, p. 171—177.

¹⁸ După exemplarul, inedit până atunci, de la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, cota B.R.V. 1066/A. Vezi Ioan Chindriș, *Imbogățirea Bibliografiei românești vechi. (Sugestii exemplificate)*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, VII—VIII, 1986—1987, pp. 269—287, p. 278 (nr. IV).

¹⁹ Elena Mosora și Doina Hanga, *Catalogul cărții vechi românești din colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca, 1991, p. 209, nr. 587.*

românească, indiferent de limba, conjunctura în care a fost scrisă sau de finalitatea respectivei cărți. Lucrarea aceasta nu este însă străină palierului contribuțiilor la B.R.V., unde și-a căpătat locul cuvenit și prima descriere de specialitate.²⁰ În situație asemănătoare se află și scrierea protopopului greco-catolic de la Cluj, Avram Meheși, *Asseriones theologicae*, tipărită la Cluj în 1774 dar descrisă abia în 1973.²¹ În alte cazuri, autorii B.R.V. și „contribuționiștii“ ulteriori cunosc din surse adiacente existența unor cărți, dar n-au ajuns să vadă și să descrie vreun exemplar. *Bucoavna pentru pruncii cei rumânești* ce s-a tipărit la Sibiu în 1828²² face parte dintr-o familie bine precizată de manuale școlare, care își are prima ediție în 1802. Seria continuă — după edițiile cunoscute până acum — la 1808, 1818 și 1830. Cea din 1828 era pomenită în diverse surse, însă nu se cunoștea un exemplar cert, pe baza căruia să se poată efectua o descriere științifică a ei. Descoperirea exemplarului de la Budapesta elimină această lacună, adăugând un spor de limpezime la mica literatură pe care *Bucoavna* sibiană și edițiile ei a suscitată-o.²³ O surpriză din aceeași categorie este descoperirea unui exemplar din *Caligrafia* lui Zaharia Orfelin (*Slavenskaja i vlahijskaja calligrafia*), tipărită la Viena în 1787,²⁴ de asemenea pomenită în B.R.V., dar fără o descriere după exemplar cert. Este un album elegant alcătuit din 17 planșe cu diverse caractere de litere și cu mostre de scriere, între care și românești.

Dar cea mai importantă situație întâlnită este existența la Széchenyi din Budapesta a unor cărți complet „inedite“, necunoscute surselor bibliografice românești. Semnalăm cinci cazuri din această categorie. Ele sunt în general ediții anterioare sau ulterioare ale unor cărți cunoscute, cărora le întregesc tabloul istoric al destinului. Aflăm astfel că îndrumările oficiale pentru cultivatorii de tutun din Ungaria și Galiția, cunoscute din ediția de la 1823²⁵ au fost tipărite mult mai devreme, la 1790. Cartea — probabil prima ediție — se intitulează *Învățătură pentru tăbăcari a Țării Ungurești și a Galiții* și a apărut la aceeași tipografie oficioasă a lui Iosif Kutzböck din Viena, în format 8° mic, de 64 [—70] de pagini și o planșă înfățișând schița uscătoriei de tutun pe care o recomandau autoritățile de la Viena. Cazul *Bucoavnei pentru deprinderea la cetanie și la temeiul învățaturii creștinești*, tipărită la Blaj în 1793 și văzută pentru prima dată de noi la Budapesta, este pedos. El dovedește că *Bucoavna* de la Blaj cu același titlu, apărută la 1777, căreia i se cunoștea reeditarea de la 1823, a avut cel puțin o ediție

²⁰ După exemplarul de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei, cota C. 58635. Cf. și Ioan Chindriș la loc. cit., p. 281—282. nr. VII.

²¹ Daniela Poenaru, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Târgoviște, 1973, p. 56—57, nr. 53.

²² O.Sz.K., 325252.

²³ Este amintită de Vasile Pop în *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremile noastre*, Sibiu, 1838, p. 35 (ediție nouă, îngrijită de Eva Mârza și Iacob Mârza, Cluj-Napoca, 1995, p. 126). Vezi apoi: G. Ionescu, *Tipografia din Sibiu*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, XIII, 1912, p. 137; Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești. I. Bucuavnele*, București, 1916, p. 80; Elena Dunăreanu și Aurelia Popa, *Cartea românească sibiană*, Sibiu, 1979, p. 28.

²⁴ O.Sz.K., 502181.

²⁵ B.R.V., III, p. 406, nr. 1174. V. și Onisifor Ghibu, *Din istoria...*, p. 93—95.

intermediară în acest răstimp, de altfel postulată și căutată de cercetători. Necunoscută era până acum și ediția din 1803 a unui *Bucvariu pentru pruncii cei românești cari să află în Crăiia Ungurească și hotarele ei împreunate*, ediție pe care noi am descoperit-o în aceeași bibliotecă ungurească.²⁶ Este o verigă intermediară în șirul edițiilor unei cărți de școală de un tip nou, specific luminismului austriac. Respectiv, este vorba de manualul pentru școlarii începători, care să fie emancipat de conținutul religios al bucoavelor tradiționale. Prima ediție a acestei cărți ar fi apărut la Viena în 1777,²⁷ fără a se cunoaște însă vreun exemplar. Bucvariul era o prelucrare a abecedarului german întocmit de Johann Ignaz Felbiger, respectiv prima întâlnire a românilor cu opera pedagogului care a influențat atât de puternic învățământul luminist în Imperiul Austriac. El a reapărut, tot la Viena, în 1781, ca apoi să nu se mai semnaleze altă ediție până la 1808, tipărită de data aceasta la Buda.²⁸ Ediția de la Buda din 1803 sugerează faptul că Tipografia Universității din capitala Ungariei a preluat de la Kurzböck din Viena, în pragul dintre secole, și sarcina tipăririi manualelor de școală în limba română. O altă carte descoperită este *Ceaslovul* de Buda din 1807.²⁹ Ceasloavele tipărite la Buda pe seama ortodocșilor din Iliric rămân un capitol deficitar al bibliografiei noastre vechi. B.R.V. nu descrie nici un ceaslov tipărit la Buda. Unicul cunoscut era cel de la 1811, văzut de C. Bobulescu la 1920.³⁰ Ediția din 1807 face și aici plauzibilă ideea de serie, și deci nu se exclude descoperirea pe viitor și a altor verigi din acest lanț. Tot la Budapesta am dezlegat și o altă enigmă din aceeași familie, respectiv problema celui dintâi șematism greco-catolic de Oradea. Cu această ocazie ne corectăm propria afirmație din urmă cu un deceniu, cum că „data apariției primului șematism de tip occidental și catolic din cultura noastră”, i.e. cel de la Oradea, ar fi fost 1819.³¹ Adevăratul debut s-a petrecut la 1813, când la Oradea apare un *Catalogus venerabilis cleri Almae Dioecesis Graeco-Catholicae M. Varadinensis pro anno MDCCCXIII, sub gubernio Illustrissimi ac Reverendissimi domini Samuelis Vulcan, miseratione divina Graeci ritus catholicorum episcopo Magno-Varadinensis*.³² Este o cărțuție în 12° (13,3×8,3 cm.) de 67 pagini, care se deosebește substanțial de șematismele ulterioare, atât de cunoscute, tipărite de greco-catolici la Oradea. De un format mult redus față de acestea, catalogul de la 1813 nu are alt scop decât consemnarea listei clerului din dieceza orădeană, în maniera șematismelor latinești din

²⁶ O.Sz.K., 801463.

²⁷ Cu titlul: *Bucvariu pentru pruncii cei românești, care să află în crăiasca țară și hotarile ei împreunate* (după Iuliu Vuia, *Școlile românești bănățene în secolul al XVIII*, Orăștie, 1896, p. 104). Vezi și Onisifor Ghibu, op. cit., p. 37.

²⁸ Onisifor Ghibu, op. cit., p. 39—42.

²⁹ Titlul întreg, în stil „iliric”: *Intru mărire Sfintei de o fântă, și nedespărțitei Troiță a Tatălui, și a Fiului, și a Sfântului Duh. Cartea aceasta CEASOSLOV întru care să cuprindă rânduiala, cum să cuvine a cânta ceasurile, cu troparele, și cu alte două obiceiuri sfârșituri, ș.c. S-au dat în tipariu cu îngăduința celor mai mari. La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești 1807. La O.Sz.K., 814080.*

³⁰ Pentru „Bibliografia românească”. Cărți necunoscute, în „Spicuitor în ogor vecin”, I, 1920, fascic. 1—3, p. 46—55.

³¹ Ioan Chindriș la loc. cit., p. 277—278, nr. III.

³² O.Sz.K., cota P. 28/1813.

apus. Din 1819 (cel puțin), șematismul va fi dublat de un calendar în limba română, făcând din publicația diecezei lui Samuil Vulcan o lectură mai atrăgătoare. Dar începutul îl constituie modesta cărțuție de la 1813.

La sfârșitul acestor notițe sumare, se cuvine să repetăm afirmația făcută cu ocazia semnalării unor cărți românești vechi la Österreichische Nationalbibliothek din Viena.³³ Respectiv, că imboldul cercetării ni l-a dat lucrarea istoricului Virgil Cândea, *Mărturiile românești peste hotare*, din care a apărut primul volum în 1991 și este așteptată cu nerăbdare continuarea. Semnalările de la Viena, ca și cele de față și care vor urma, indiferent din ce țară sau bibliotecă, se consideră din capul locului niște contribuții modeste la această enciclopedie de un inestimabil interes național, pentru care eruditul autor merită recunoștința contemporanilor și a posterității.

IOAN CHINDRIȘ

ANEXA*

Aaron, Petru Pavel, *Epistola consolatorie*, Blaj, 1761. O.Sz.K., XII. Part. 1825. (B.R.V., II, p. 155, nr. 325.)

Aaron, Teodor, *Scurtă apendice la Istoria lui Petru Maior*, Buda, 1828. O.Sz.K., 209801. (B.R.V., III, p. 566, nr. 1355.)

Aaron Vasilie, *Istoria lui Sofronim și a Haritei*, Sibiu, 1821. O.Sz.K., 821918. (B.R.V., III, p. 366, nr. 1109.)

Aaron Vasilie, *Perirea a doi iubiti, adică jaluca întâmplare a lui Piram și Tisbe*, Sibiu, 1807. O.Sz.K., 821917. (B.R.V., II, p. 492, nr. 709.)

ABC sau Bucavna spre folosul școlarelor neamului românesc... ABC oder Namenbüchlein, zum Gebrauche der National-Schulen..., Pesta, 1797. O.Sz.K., 307745. (B.R.V., II, p. 390—392, nr. 606.)

Acatist, Blaj, 1816. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1953/B. 4210. (B.R.V., III, p. 136, nr. 895.)

Acatist, Buda, 1819. O.Sz.K., XII. Lit. 579 și R.Ny.Cyr., Tod. 5071 (= 5085.a) resp. 2 ex. (B.R.V., III, p. 286, nr. 1026.)

Acatist al Precasfintei Născătoarei de Dumnezeu, Sibiu, 1792. O.Sz.K., 323951. (B.R.V., II, p. 345, nr. 550.)

* Toate pozițiile se raportează la B.R.V., acolo unde reprotoriul național a cunoscut respectiva carte. Unde nu, trimitem la „contribuția” ulterioară care a făcut prima semnalare științifică a cărții. Cele care nu apar nici în B.R.V., nici în contribuțiile la B.R.V. le-am considerat inedite pentru bibliografia românească și le-am marcat cu titlul întreg.

Folosim următoarele abrevieri: B.R.V. = Ioan Bianu, Nerva Hodos și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche 1-08—1830*, I, București, 1903; II, București, 1910; III, București, 1912—1936; IV, București, 1944; BOBULESCU 1920 = C. Bobulescu, *Pentru „Bibliografia românească”. Cărți necunoscute*, în „Spicicior în ogor vecin”, I, 1920, fascic. 1—3, p. 46—53; CHINDRIȘ 1986—1987 = Ioan Chindriș, *Imbogățirea Bibliografiei românești vechi. (Sugestii exemplificate)*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, VII—VIII, 1986—1987, p. 269—289; ELIAN 1957 = Alexandru Elian, *Primul manual de calligrafie chirilică românească*, în vol. *Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare. București 15—16 decembrie 1955*, București, 1957, p. 181—190; FILIMON 1928 = Aurel Filimon, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, în „Dacoromania”, V, 1927—2928, p. 601—619; POENARU 1973 = Daniela Poenaru, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Târgoviște, 1973; VERESS II = Andrei Veress, *Bibliografia română-ungară*, II, București, 1931.

³³ Ioan Chindriș, *Cartea românească veche la Viena*, în „Acta Musei Napocensis”, Istorie, 32/II, 1996, p. 373—381.

- Acatist cu multe alease rugăciuni pentru evlavia fieștecăruia creștin*, Buda, 1807. O.Sz.K., 321218. (B.R.V., II, p. 492, nr. 710.)
- Adunarea cazaniilor*, Viena, 1793. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1963/V. 1196—79. (B.R.V., II, p. 350, nr. 558.)
- Antologhion*, Râmnic, 1705. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5041 (B.R.V., I, p. 462, nr. 147.)
- Antologhion slavonesc*, Câmpulung, 1643. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1966/V. 242—2197 — 44. (B.R.V., I, p. 128—136, nr. 44.)
- Apologhia*, București, 1819. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 4205. (B.R.V., III, p. 288, nr. 1030.)
- Apostol*, București, 1683. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5032:1—2 (2 ex.) (B.R.V., I, p. 258, nr. 76.)
- Apostol*, Buzău, 1704. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1993/B. 11159. (B.R.V., I, p. 454, nr. 144.)
- Apostol*, Blaj, 1767. O.Sz.K., XII. Bibl. 193 b. (B.R.V., II, p. 172, nr. 348.)
- Apostol*, Blaj, 1814. O.Sz.K., 504372. (B.R.V., III, p. 95, nr. 845.)
- Bene, Frățilă, Scurtă învățătură pentru vărsatul cel mântuitoriu*, Buda, 1817. O.Sz.K., X. Chir. 227. (B.R.V., III, p. 181—182, nr. 931.)
- Blanchard, Pierre, Plutarh nou*, I—II, Buda, 1819. O.Sz.K., 32836/1—2. (B.R.V., III, p. 290—291, nr. 1032.)
- Bob, Ioan, Carte de învățătură creștinești*, I—II, Blaj, 1805—1806. O.Sz.K., XII. Mor. 207. (B.R.V., II, p. 454, nr. 677.)
- Bob, Ioan, Dicționarul rumânesc, lăteinesc și unguresc*, I—II, Cluj, 1822—1823. O.Sz.K., 93971. (B.R.V., III, p. 391—393, nr. 1150.)
- Bucoavnă pentru deprinderea pruncilor la cetanie*, Blaj, 1777. O.Sz.K., 324047. (B.R.V., II, p. 219, nr. 401.)
- Bucoavnă / pentru deprinderea la / cetanie, și la temeiul învățaturii creștinești. / Și cealelalte. / Cu blagoslovenia prea / luminatului, și / prea osfințitului / domnului domn / Ioann Bobb / prin Tara Ardealului și / părțile ei împreunate / vlădichei Făgărașului. / Tipărită în Blaj. / Anii de la Hs. 1793. În 8° mic (16,8 x 10,2 cm.), 1 f. + 71 p. O.Sz.K., 333949. (Necunoscută surselor bibliografice românești.)*
- Bucoavnă pentru pruncii cei rumânești*, Sibiu, 1828. O.Sz.K., 325252. (B.R.V., III, p. 571, nr. 1358, amintită fără descriere după exemplar original.)
- Bucvariu / pentru / pruncii ce rumâne- / și cari să află / în Crăia Ungurească, și hota- / rele ei împreunate. / Prețul fără legătură 3 cr. / La Buda. / În slaveno-serbeasca rumânească și a limbilor / răsăritului privileg. Typografie a Crăești Uni- / versității din Pestiu 1803. în 8° (17,2 x 10,3 cm.), 43 p. O.Sz.K., 801463. (Necunoscută surselor bibliografice românești.)*
- Calendar*, Buda, 1820. O.Sz.K., P. 3276/1820. (Necunoscută B.R.V.; vezi CHINDRIȘ 1986—1987, p. 278, nr. IV.)
- Calendar*, Buda, 1821. O.Sz.K., P. 3276/1821. (Necunoscută B.R.V.; vezi POENARU 1973, p. 129—130, nr. 144.)
- Calendar*, Buda, 1828. O.Sz.K., P. 3276/1828. (B.R.V., III, p. 572, nr. 1359.)
- Calendarul ce slujește pre 100 de ani*, Buda, 1814. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1953/B. 4204. (B.R.V., III, p. 97, nr. 847.)
- Carte de mână pentru bine răsădita economic*, Buda, 1807. O.Sz.K., V. Oec. 1254 es. (B.R.V., II, p. 493, nr. 713.)
- Carte românească de învățătură*, Iași, 1643. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5024:1—6 și 1966/V. 242—2189—46 (7 ex.) (B.R.V., I, p. 137—143, nr. 45.)
- Catalogus / venerabilis / cleri / abbatie Dioecesis / Graeco-catholicae / M. Varadinensis / pro anno / MDCCCXIII. / Sub / gubernio / Illustrissimi / ac / Reverendissimi / domini / Samuelis / Vulcan / miseratione divina / Gracci-ritus catholico- / rum / episcopi / Magno Varadinensis, f. e., f. a. (Oradea, 1813). În 12° (13,3 x 8,3 cm.), 67 p. O.Sz.K., P. 28/1813. (Necunoscută surselor bibliografice românești.)*
- Catavasier*, București, 1742. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1966/V. 242—2191—35 și 1966/V. 242—2194—34 (2 ex.) (B.R.V., II, p. 56—57, nr. 222.)
- Catavasier*, Râmnic, 1753. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 6978. (B.R.V., II, p. 122—123, nr. 286.)

- Catavasier*, Râmnic, 1759. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5056/a (anterior 5073). (B.R.V., IV, p. 75, nr. 118.)
- Catavasier*, Blaj, 1762. O.Sz.K., 323935. (B.R.V., IV, p. 77, nr. 125.)
- Catavasier*, Blaj, 1769. O.Sz.K., 821921. (B.R.V., IV, p. 251, nr. 364.)
- Catavasier*, Blaj, 1777. O.Sz.K., 821921. (B.R.V., II, p. 220, nr. 404.)
- Catavasler grecesc și românesc*, Sibiu, 1808. O.Sz.K., 821919. (B.R.V., IV, p. 127—128, nr. 321.)
- Catechism sau învățătură creștincască*, Sâmbăta Mare, 1726. O.Sz.K., 322808. (B.R.V., IV, p. 225—233, nr. 190.)
- Catihisis mic*, Buda, 1825. O.Sz.K., 808783. (B.R.V., III, p. 459—460, nr. 1238.)
- Cazanii*, București, 1768. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5060. (B.R.V., II, p. 177—179, nr. 356.)
- Cazanii*, Râmnic, 1781. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 4206. (B.R.V., II, p. 271—272, nr. 445.)
- Cazaniile lui Ilie Miniat*, București, 1742. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1966/V. 242—2198—43. (B.R.V., II, p. 57—60, nr. 223.)
- Cântecul celui ce boalește de dragoste*, f. 1., f.a., [Buda, înaintea anului 1800]. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., P.o. rel. 219f. (VERESS, II, p. 122, nr. 871; B.R.V., IV, p. 115, nr. 264.)
- Ceaslov*, Târgoviște, 1714. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5045. (B.R.V., IV, p. 42, nr. 51.)
- Ceaslov*, Iași, 1750. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5054. (B.R.V., II, p. 112—113, nr. 274.)
- Ceaslov*, Râmnic, 1753. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5056. (B.R.V., II, p. 123, nr. 288.)
- Ceaslov*, București, 1777. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 6980 și 1952/B. 6981 (2 ex.) (B.R.V., II, p. 35, nr. 407.)
- Ceaslov*, Blaj, 1778. O.Sz.K., 821887 și R.Ny.Cyr., 1952/B. 6556 (2 ex.) (B.R.V., II, p. 225—226, nr. 413.)
- Ceaslov*, Viena, 1793. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5069. (B.R.V., II, p. 353—355, nr. 561.)
- Ceaslov*, Buda, 1811. O.Sz.K., 821886. (Necunoscută B.R.V.; vezi BOBULESCU 1920, p. 48—50.)
- Ceaslov*, Sibiu, 1811. O.Sz.K., 825672. (Necunoscută B.R.V.; vezi POENARU 1973, p. 112—113, nr. 120.)
- Ceaslov (Întru mărirea Sfintei de / o ființă, și nedespărțitei / Troiță a Tatălui, și a Fiului, / și a Sfântului Duh. Cartea aceasta / CEASOSLOV / întru care să cuprinde rân-/duiala, cum să cuvine a să cân-/ta ceasurile, cu troparele, și cu al-/te după obiceiul sfârșituri, ș.c. / S-au dat în tipărire în îngăduința celor mai mari. / La Buda, / în Crâiasca Tipografie a Universității / ții Ungurești. 1807.)* În 8° (18 x 11,5 cm.), 147 foi numerotate începând cu foaia 7, numai pe față. O.Sz.K., 814080. (Necunoscută surselor bibliografice românești.)
- Clemens, Andreas. *Kleines walachisch-deutsch und deutsch-walachisches Wörterbuch*, Pesta, 1823. O.Sz.K., 624013 și II. I. lat. f. 535 (2 ex.) (B.R.V., III, p. 412, nr. 1179.)
- Clemens, Andreas, *Walachische Sprachlehre für Deutsche*, Pesta, 1821. O.Sz.K., II. I. lat. f. 500 y. (B.R.V., III, p. 373—374, nr. 1115.)
- Clemens, Andreas, *Walachische Sprachlehre für Deutsche*, Sibiu — Brașov, 1823. O.Sz.K., 628015. (B.R.V., III, p. 410—411, nr. 1178.)
- Costin, Toma, *Discussio descriptionis Valachorum Transylvanorum editae Patrioticis Paginis (Vaterländische Blätter) Nris 83, 84, 85. Viennae 1811. Auctore I.G.*, Pesta, 1812. O.Sz.K., 806314 și 212116 (2 ex.) (B.R.V., III, p. 65, nr. 805.)
- Costin, Toma, *Észrevételek Tekéntetes Schwartner Márton úr, Magyar ország statistikájában az oláhokról tett jegyzésekre*, Pesta, 1812. O.Sz.K., 222389. (B.R.V., III, p. 56, nr. 806.)
- Dállyai, Petru, *Synopsis vitae Sancti Francisci Salesii*, Cluj, 1738. O.Sz.K., 320505. (Necunoscută B.R.V.; vezi CHINDRIȘ 1986—1987, p. 281—282, nr. VII.)
- Diaconovici Loga, Constantin, *Chiemare la tipărirea cărților românești*, Buda, 1821. O.Sz.K., 302642. (B.R.V., III, p. 376—380, nr. 1119.)
- Diaconovici Loga, Constantin, *Gramatică românească*, Buda, 1822. O.Sz.K., III. I. lat. f. 536 i. (B.R.V., III, p. 395—399, nr. 1155.)

- Diaconovici Loga, Constantin, *Ortografia sau dreapta scriere*, Buda, 1818. O.Sz.K., 802583. (B.R.V., III, p. 221, nr. 978.)
- Dosoftei, *Dumnezeiasca Liturghie*, Iași, 1679. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5029. (B.R.V., I, p. 222—225, nr. 69.)
- Dosoftei, *Viața și petrecerea sfinților*, Iași, 1682—1686. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1954/B. 1459. (B.R.V., I, p. 240—246, nr. 73.)
- Ducere de mână către cinste și dreptate... Anleitung zum Rechtschaffenheit*, Buda, 1798. O.Sz.K., 303462. (B.R.V., II, p. 403, nr. 614.)
- Ducere de mână către frumoasa scriere*, Buda, 1811. O.Sz.K., II. Graph. 400. (B.R.V., III, p. 45, nr. 793.)
- Euhologhion*, Blaj, 1815. O.Sz.K., 622887. (B.R.V., III, p. 117, nr. 875.)
- Euhologhion adică Molitvenic*, Blaj, 1757. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 6555. (B.R.V., II, p. 141, nr. 306.)
- Evangelhie*, Alba Iulia, 1641. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., RMK II 573 a. (B.R.V., I, p. 115—118, nr. 40.)
- Evangelhie*, București, 1682. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5031 și 5052 și 1967/Sz. 398—54 (3 ex.). (B.R.V., I, p. 246—251, nr. 74.)
- Evangelhie*, Blaj, 1765. O.Sz.K., XII. Bibl. 193. (B.R.V., II, p. 164, nr. 342.)
- Evangelhie*, Kalocsa, 1769. O.Sz.K., 824852. (B.R.V., II, p. 191—192, nr. 365.)
- Evangelhie*, Blaj, 1776. O.Sz.K., XII. Bibl. 195. (B.R.V., II, p. 214, nr. 394.)
- Evangelhie*, Buda, 1812. O.Sz.K., 504606. (B.R.V., III, p. 56, nr. 807.)
- Evangelhie învățătoare*, Govora, 1642. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5023. (B.R.V., I, p. 120—125.)
- Evangelhie învățătoare*, Dealu, 1644. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5026. (B.R.V., I, p. 144—147, nr. 46.)
- Evangelțiile la toate duminecele și șzerbetorile*, Buda, 1799. O.Sz.K., 821914. (B.R.V., II, p. 413, nr. 620.)
- Fenelon, *Intâmplările lui Telemach*, trad. de Petru Maior, vol. I, Buda, 1818. O.Sz.K., 47795. (B.R.V., III, p. 221—222, nr. 979.)
- Fleury, Claude, *Catehismul cel mic istoricesc*, trad. de Vasile Colossi, Buda, 1814. O.Sz.K., XII. Catech. 594^a. (B.R.V., III, p. 101, nr. 850.)
- Floarea adevărului*, Blaj, 1750. O.Sz.K., 324007. (B.R.V., IV, p. 244, nr. 276.)
- Floarea darurilor*, Brașov, 1807. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1954/B. 4023. (B.R.V., II, p. 498—499, nr. 718.)
- Floarea darurilor*, Brașov, 1808. O.Sz.K., 821938. (B.R.V., II, p. 531, nr. 740.)
- Gheografia sau scrierea Pământului*, I—II, Buda, 1814—1815. O.Sz.K., 33775/1—2. (B.R.V., III, p. 101—102, nr. 851.)
- Iorgovici, Paul, *Observații de limba rumânească*, Buda, 1799. O.Sz.K., 185192. (B.R.V., II, p. 413—416, nr. 621.)
- Cantacuzino, Mihail, *Istoria tis Vlahias*, edit. de frații Tunusli, Viena, 1806. O.Sz.K., Balc. 1611. (B.R.V., II, p. 488—490, nr. 707.)
- Îndreptarea legii*, Târgoviște. 1652. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5028. (B.R.V., I, p. 190—203, nr. 61.)
- Învățătură adevărată pre scurt a vindeca boala sfranțului*, Cluj [sic!], 1803. O.Sz.K., 319167. (Fără descriere în B.R.V.; vezi POENARU 1973, p. 257—258, nr. 663.)
- Învățătură creștinească prin întrebări și răspunsuri*, Blaj, 1755. O.Sz.K., 323941. (B.R.V., IV, p. 73, nr. 114.)
- Învățătură creștinească sau catehismul cel mare*, Buda, 1806. O.Sz.K., XII. Catech. 541. (B.R.V., II, p. 485, nr. 700.)
- Învățătură de șapte taine*, Buzău, 1702. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5040. (B.R.V., I, 433—435, nr. 131.)
- Învățătură despre cultura sau lucrarea cânepei*, Buda, 1828. O.Sz.K., 801879 și V. Oec. 918 (2 ex.). (B.R.V., III, p. 577—578, nr. 1363.)
- Învățătură foarte folositoare pentru facerea răvașelor*, Sibiu, 1803. O.Sz.K., 323288. (B.R.V., II, p. 445, nr. 661.)
- Învățătură pentru ferirea și doftoria boalelor*, Buda, 1816. O.Sz.K., X.A. vet. 173. (B.R.V., III, p. 149—150, nr. 909.)
- Învățătură / pentru / tăbăcari / a / Terii Ungurești / și a Galii. / In Vienna / la Iosif Kurțbek / 1790. In 8° mic de 64 [—70] p. plus planșe la sfârșit. O.Sz.K., V. Oec. 921. (Necunoscută surselor bibliografice românești.)*

- Invățătură creștinești*, Viena, 1785. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5063. (B.R.V., II, p. 306—307, nr. 491.)
- Katekizmul csel mare ku aentrebaery si raeszpunszury tokmât*, Buda, 1780. O.Sz.K., 805321 și XII. Catech. 713. (2 ex.) (B.R.V., II, p. 250, nr. 428.)
- Katekizmul csel mik*, Buda, 1780. O.Sz.K., 805319 și Catech. 380. (B.R.V., IV, p. 259, nr. 428.)
- Katekizmul ku aentrebaery si raeszpunszury tokmât paentru aenvaecaetura tinerilor*, Buda, 1780. O.Sz.K., 805320 M. (B.R.V., II, p. 250, nr. 429; IV, p. 259—261, nr. 429.)
- Kempis, Thomas a, *De urmarea lui Hristos*, trad. de Samuil Micu, Blaj, 1812. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1954/B. 4871. (B.R.V., III, p. 62, nr. 813.)
- Kengyelác, Pavel, *Istoria universală*, trad. de Ioan Theodorovici Nica, Buda, 1824. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 7779. (B.R.V., III, p. 436—438, nr. 1210.)
- Lastryrie, Charles Phillibert, *Invățătura lui — despre sădirea bumbacului, pre scurt întocmită și cu însemnări luminată de abbatul Ludovic Mitterpacher*, Buda, 1810. O.Sz.K., 308440. (VERESS II, p. 177, nr. 995; B.R.V., IV, p. 288, nr. 778.)
- Lexiconul de la Buda*, Buda, 1825. O.Sz.K., 313593 M. (B.R.V., III, p. 460—464, nr. 1240.)
- Liturghie*, Iași, 1715. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5046. (B.R.V., I, p. 497—498, nr. 171.)
- Liturghie*, București, 1729. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1966/V. 242—2187—39. (B.R.V., II, p. 35, nr. 196.)
- Liturghii*, București, 1746. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5051/1—2 (2 ex.) (B.R.V., IV, p. 59, nr. 92.)
- Liturghii*, Râmnic, 1767. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1954/B. 148. (B.R.V., II, p. 173, nr. 350.)
- Liturghii*, Blaj, 1775. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 7858 și 815847. (B.R.V., II, p. 212, nr. 931.)
- Liturghii*, Blaj, 1807. O.Sz.K., 628092. (B.R.V., II, p. 502—503, nr. 721.)
- Liturghii*, Sibiu, 1807. O.Sz.K., 628092. (B.R.V., IV, p. 126, nr. 315.)
- Loghica adecă parca cea cuvântătoare a filosofiei*, trad. de Samuil Micu, Buda, 1799. O.Sz.K., 320058. (B.R.V., II, p. 416, nr. 622.)
- Maior, Petru, *Animadversiones*, Buda, 1814. O.Sz.K., 210262. (B.R.V., III, p. 105, nr. 854.)
- Maior, Petru, *Istoria pentru inceputul românilor în Dachia*, Buda, 1812. O.Sz.K., 222006. (B.R.V., III, p. 57—61, nr. 809.)
- Maior, Petru, *Prediche*, I—III, Buda, 1810—1811. O.Sz.K., 29629. (B.R.V., III, p. 22, nr. 779.)
- Maior, Petru, *Răspuns la cârtire*, Buda, 1814. O.Sz.K., 301828. (B.R.V., III, p. 106, nr. 855.)
- Mărgăritare*, București, 1746. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5052. (B.R.V., II, p. 93, nr. 248.)
- Meheși, Avram, *Asseriones theologicae*, Cluj, 1774. O.Sz.K., 821953 (copie xerox). (Necunoscută B.R.V.; vezi POENARU 1973, p. 56—57, nr. 53.)
- Micu, Samuil, *Dictionarium Latino-Valachico-Germanico-Hungaricum*, prospect, Buda, 1806. O.Sz.K., Polygl. 314. (B.R.V., II, p. 481—482, nr. 696; p. 275, 276, 277, 279, nr. 696.)
- Micu, Samuil, *Disertatio canonica de matrimonio*, Viena, 1781. O.Sz.K., 128272. (B.R.V., II, p. 272, nr. 477.)
- Micu, Samuil, *Disertatio de jejuniis*, Viena, 1782. O.Sz.K., Dogm. 863 g. (B.R.V., II, p. 274, nr. 451.)
- Micu, Samuil, *Theologhiia moralicească sau bogosloviia*, Blaj, 1796. O.Sz.K., 631810. (B.R.V., II, p. 385—386, nr. 600.)
- Micu, Samuil și Gheorghe Șincai, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, Viena, 1780. O.Sz.K., 285765. (B.R.V., II, p. 251—253, nr. 430.)
- Mikan, A. I., *Pentru facerea zahărului din mustăreață de jugastru*, Buda, 1812. O.Sz.K., V. Oec. 1839. (VERESS II, p. 186, nr. 1018; B.R.V., IV, p. 291, nr. 811.)
- Mineul lunii lui iulie*, Buda, 1805. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 10162. (B.R.V., II, p. 456—461, nr. 681; este unul din cele 12 volume ale *Mineiului mare* de la Buda.)

- Mitterpacher, Ludwig, *Învățătură despre agonisirea viței de vie și despre măiestria de a face vin, vinars și oțet*, Buda, 1813. O.Sz.K., 308831. (B.R.V., III, p. 81, nr. 830.)
- Mittenpacher, Ludwig, *Învățătură despre cultura sau creșterea frăgarilor*, Buda, 1823. O.Sz.K., V. Oec. 1173. (B.R.V., III, p. 412, nr. 1180.)
- Molitvenic, Târgoviște, 1713. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5044/1—2 (2 ex.) (B.R.V., I, p. 551, nr. 164/1.)
- Molitvenic, București, 1729. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1966/V. 242—2190—41. (B.R.V., II, p. 36, nr. 199.)
- Molitvenic, București, 1794. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1970/Sz. 224—26. (B.R.V., II, p. 366, nr. 579.)
- Molnar Piuaru, Ioan, *Deutsch-walachische Sprachlehre*, Viena, 1788. O.Sz.K., 808280 și 808336 (2 ex.) (B.R.V., II, p. 324—326, nr. 521.)
- Molnar Piuaru, Ioan, *Deutsch-walachische Sprachlehre*, Sibiu, 1810. O.Sz.K., 808336 M. (B.R.V., III, p. 279, nr. 781.)
- Molnar Piuaru, Ioan, *Retorica adecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări*, Buda, 1798. O.Sz.K., 177366. (B.R.V., II, p. 403—404, nr. 616.)
- Montan, Gheorghe, *Gesprach zwischen einem Fremden aus der Turkey und einem pesther Bürger*, Pesta, 1816. O.Sz.K., 802918. (B.R.V., III, p. 154—155, nr. 915.)
- Montan, Gheorghe, *Kurzgefasste Geschichte der Wlachischen Nation in Dacien und Macedonien*, f. 1., 1819 O.Sz.K., 216952. (B.R.V., III, p. 308—309, nr. 1042.)
- Montan, Gheorghe, *Străinul în Pesta*, Buda, 1816. O.Sz.K., 802851. (B.R.V., III, p. 153—154, nr. 914.)
- Mystirio, Târgoviște, 1651. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5027/a. (B.R.V., I, p. 178—183, nr. 59.)
- Napoleon Bonaparte ce au fost și ce iaste, Buda, 1815. O.Sz.K., 287559. (B.R.V., III, p. 123, nr. 881.)
- Noul Testament, Alba Iulia, 1648. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., RMK II 684. (B.R.V., I, p. 165—170, nr. 54.)
- Obradovici, Dosithei, *Adunare de lucruri moralicești*, Buda, 1808, O.Sz.K., 5957/1. (B.R.V., II, p. 532—534, nr. 744.)
- Obradovici, Grigorie, *Povățuire cătră învățătura socoteii sau Arithmetica*, Buda, 1805. O.Sz.K., Math. p. 407 i. (B.R.V., II, p. 461—462, nr. 682.)
- Octoih, București, 1709. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5042. (B.R.V., IV, p. 35—37, nr. 44.)
- Octoih, Târgoviște, 1712. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1954/B. 147 și 1966/V. 242—2185—40 (2 ex.) (B.R.V., p. 485—486, nr. 162.)
- Octoih, București, 1730. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1966/V. 242—32—2186. (B.R.V., IV, p. 52, nr. 66.)
- Octoih, Râmnic, 1730 (sau București, 1731; lipsă titlul iar textele absolut identice). O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5047/a (Tod. 5080). (B.R.V., II, p. 41—42, nr. 202 și FILIMON 1927—1928, p. 606.)
- Octoih, București, 1731. O.Sz.K., II. Lit. 444^c și R.Ny.Cyr., Tod. 5048 (2 ex.) (B.R.V., II, p. 41—42, nr. 202.)
- Octoih, București, 1736. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5050. (B.R.V., II, p. 51, nr. 213.)
- Octoih, Iași, 1749. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5053. (B.R.V., II, p. 109—110, nr. 264.)
- Octoih cu catavasier, Buda, 1826. O.Sz.K., 617208 și R.Ny.Cyr., 1954/B. 4024 (2 ex.) (B.R.V., III, p. 514—515, nr. 1284.)
- Octoih împreună cu slujbele sfinților, Blaj, 1825. O.Sz.K., 631811. (B.R.V., III, p. 474—476, nr. 1242.)
- Octoih și slujbele sfinților de obște, Blaj, 1760. O.Sz.K., 628103. (B.R.V., II, p. 152, nr. 322.)
- Octoih și slujbele sfinților de obște, Blaj, 1792. O.Sz.K., 619842. (B.R.V., II, p. 349, nr. 556.)
- Octoihul cel mic, Sibiu, 1808. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1953/B. 4202. (B.R.V., IV, p. 283, nr. 745.)
- Ode Excellentissimo, Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Joanni Bob, Cluj, 1803. O.Sz.K., 819714. (B.R.V., IV, p. 161, nr. 284.)

- Onomasticon Serenissimi haereditarij principis Josephi*, Buda, 1805. O.Sz.K., 78483. (B.R.V., IV, p. 161, nr. 298.)
- Orfelin, Zaharia, *Slavenskaja i vlahijskaja / KALLIGRAFIA, / ili / nastavlenie kă pravilnomu pisaniju, / vo upotrblenie uçașădjasja vâ malăhă șkolahă sla- / veno-serbskija i valahijskija iunosti, socinilă, napisală i rjazală / ZAHARIA OR- / FELINA, / Tesaro-Kralevskihă Vienskihă Akademie Hudojestvă členă, / vâ Kar- / loufja Sremskomă / 1778. Album in folio orizontal conținând 17 foi-planșe cu modele de litere și scriere. O.Sz.K., 502181. (Necunoscută B.R.V.; vezi ELIAN 1957.)*
- Orologhion adecă Ceasoslov*, Blaj, 1766. O.Sz.K., 821883. (B.R.V., II, p. 170—171, nr. 346.)
- Orthographia Latino Valachica*, Cluj, 1805, O.Sz.K., 316979. (B.R.V., II, p. 462—463, nr. 684.)
- Penticostar*, Râmnic, 1743. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1966/V. 242—2195—42. (B.R.V., II, p. 73—76, nr. 233.)
- Penticostarion*, Blaj, 1768. O.Sz.K., 500784. (B.R.V., II, p. 86—87, nr. 143.)
- Pilde filosofești*, Sibiu, 1795. O.Sz.K., 317190. (B.R.V., II, p. 376, nr. 590.)
- Polustav*, Blaj, 1793. O.Sz.K., XII. Lit. 1325 o. (B.R.V., II, p. 356, nr. 567.)
- Polyzois, Kontos, Invătături de multe științe*, Sibiu, 1811. O.Sz.K., R.Ny.Cyr. 1954/B. 4022. (B.R.V., III, p. 41—45, nr. 791.)
- Pop, Vasilie, Elegia Carolo Michaeli Moger*, Cluj, 1808. O.Sz.K., 826026. (B.R.V., p. 128, nr. 323.)
- Povățuire cătră arithmetică*, Buda, 1822. O.Sz.K., VI. Paed. 11652 a. (B.R.V., III, p. 402—403, nr. 1162.)
- Povățuire cătră economia de câmp*, Buda, 1806. O.Sz.K., 308584. (B.R.V., II, p. 468, nr. 702.)
- Pravilă de obște asupra faptelor rele*, Viena, 1788. O.Sz.K., 308422. (B.R.V., II, p. 326—327, nr. 522.)
- Prescurtă arătare pentru Dumnezeu*, Viena, 1784. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5062. (B.R.V., II, p. 294, nr. 479.)
- Psaltire*, Alba Iulia, 1651. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., RMK II 752. (B.R.V., I, p. 184—190, nr. 60.)
- Psaltire*, București, 1735. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5049. (B.R.V., IV, p. 238, nr. 211.)
- Psaltire*, Iași, 1743. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1954/B. 4872. (B.R.V., II, p. 76—80, nr. 234.)
- Psaltire*, Râmnic, 1764. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5058. (B.R.V., II, p. 163, nr. 340.)
- Psaltire*, Iași, 1766. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5059. (B.R.V., II, p. 171, nr. 347.)
- Psaltire*, Blaj, 1780. O.Sz.K., 814082. (B.R.V., II, p. 269, nr. 440.)
- Psaltire*, București, 1780. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 6979. (B.R.V., II, p. 269—270, nr. 441.)
- Psaltire*, Iași, 1782. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 7774. (B.R.V., p. 277, nr. 455.)
- Psaltire*, Sibiu, 1791. O.Sz.K., 628091. (B.R.V., II, p. 342, nr. 546.)
- Psaltire*, București, 1806. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5083. (B.R.V., IV, p. 278, nr. 703.)
- Psaltire*, Brașov, 1807. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 7780. (B.R.V., II, p. 504, nr. 726.)
- Rânduiala apei ceii mici*, Buda, 1816. O.Sz.K., 821945. (B.R.V., III, p. 155—156, nr. 918.)
- Regule scolastice care sânt rânduite și așezate pentru ținerea și procopseala școalelor românești*, Buda, 1806. O.Sz.K., 198484. (B.R.V., II, p. 486, nr. 705.)
- Repraesentatio et humillimae preces Valachicae Nationis*, Iași [sic!]. 1791. O.Sz.K., 238119. (B.R.V., II, p. 342, nr. 547.)
- Rumpf, I. D. F., Arătarea stăpânirei și caracterului lui Alexandru I*, Buda, 1815. O.Sz.K., 288605 și R.Ny.Cyr., 1952/B. 6557. (B.R.V., III, p. 125, nr. 885.)
- Sinopsis adecă cuprinderea în scurt a ceii vechi și a ceii noao Scripturi, adecă a Bibliii*, Sibiu, 1808. O.Sz.K., XII. Bibl. 870. (B.R.V., II, p. 537, nr. II, p. 537, nr. 752.)
- Strastnic*, Blaj, 1753. O.Sz.K., 406631. (B.R.V., II, p. 245—247, nr. 290.)
- Supplex Libellus Valachorum*, Cluj, 1791. O.Sz.K., 221952 și 85008 (2 ex.) (B.R.V., II, p. 343—344, nr. 548.)
- Șapte taine*, Iași, 1644. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5025. (B.R.V., I, p. 147—150, nr. 47.)

- Sematism și Calendar*, Oradea, 1819. O.Sz.K., P. 28/1819. (Necunoscută B.R.V., vezi CHINDRIȘ 1986—1987, p. 277, nr. III.)
- Șematism și Calendar*, Oradea, 1820. O.Sz.K., P. 28/1820. (B.R.V., III, p. 347, nr. 1085.)
- Șematism și Calendar*, Oradea, 1825. O.Sz.K., P. 28/1825. (Necunoscută B.R.V.)
- Șematism și Calendar*, Oradea, 1827. O.Sz.K., P. 28/1827. (B.R.V., III, p. 554, nr. 1325.)
- Șematism și Calendar*, Oradea, 1829. O.Sz.K., P. 28/1829. (B.R.V., III, p. 660, nr. 1431.)
- Șincai, Gheorghe, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, Buda, 1805. O.Sz.K., 314155 M și 368499 (2 ex.) (B.R.V., II, p. 464—466, nr. 687.)
- Șincai, Gheorghe, *Epistola ad Joannem de Lipszky*, Buda, 1804. O.Sz.K., 312891 și 314154 M (2 ex.) (B.R.V., II, p. 451—452, nr. 673.)
- Șincai, Gheorghe, *Indreptare către aritmetică*, Blaj, 1785. O.Sz.K., Math. 289 p. (B.R.V., II, p. 310, nr. 496.)
- Șincai, Gheorghe, *Prima principia Latinae grammatices*, Blaj, 1783. O.Sz.K., 822015. (B.R.V., II, p. 282, nr. 463.)
- Tempea, Radu, *Gramatică românească*, Sibiu, 1797. O.Sz.K., 821935 și R.Ny.Cyr., 1952/B. 5049 (2 ex.) (B.R.V., II, p. 394—397, nr. 612.)
- Theatron politikon*, trad. de Nicolae Mavrocordat, Leipzig, 1758. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., 1952/B. 7857. (B.R.V., II, p. 143—144, nr. 310.)
- Theodorovici Nica, Ioan, *Moralnice sentenții*, Buda, 1813. O.Sz.K., 301986 și XII. Mor. 5568° (2 ex.) (B.R.V., III, p. 82—83, nr. 834.)
- Theodorovici Nica, Ioan, *Rânduiala sfințirii apei ceii mici*, Buda, 1816. O.Sz.K., 821945. (B.R.V., III, p. 155—156, nr. 181.)
- Triod*, București, 1726. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5047 și 1966/V. 242—2192—36 (2 ex.) (B.R.V., II, p. 33—34, nr. 195.)
- Triod*, Blaj, 1771. O.Sz.K., 501035. (B.R.V., IV, p. 89—90, nr. 151.)
- Triod*, Buda, 1816. O.Sz.K., XII. Lit. 110 b. (B.R.V., III, p. 157, nr. 921.)
- Triod-Penticostar*, Târgoviște, 1649. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5027. (B.R.V., I, p. 171—175, nr. 55.)
- Țichindeal, Dimitrie, *Epitumul sau scurtă arătare pentru Sfânta Beseareică*, Buda, 1808. O.Sz.K., XII. Lit. 1460. (B.R.V., II, p. 526—530, nr. 738.)
- Vaida, Dimitrie, *Cuvântări în cinstea lui Ioan Bob*, Blaj, 1813. O.Sz.K., III. Hung. h. 6365. (B.R.V., III, p. 84—87, nr. 837.)
- Vaida, Ladislau, *Az erdélyi polgári magános törvényekkel való esmeretségek 3 könyve*, I—III, Cluj, 1830. O.Sz.K., 273733 și 189676 (2 ex.) (B.R.V., III, p. 711, nr. 1502.)
- Vaida, Ladislau, *Dictiones duae*, Cluj, 1817. O.Sz.K., 291523. (B.R.V., III, p. 196, nr. 956.)
- Vaida, Ladislau, *Dictiones quinque*, Oradea, 1823. O.Sz.K., 205251 și 625539 (2 ex.) (B.R.V., III, p. 430, nr. 1194.)
- Vaida, Ladislau, *Synopsis historiae juris transilvanici*, Cluj, 1830. O.Sz.K., 273734. (B.R.V., III, p. 710, nr. 1500.)
- Villaume, François, *Pedagogia și metodică*, trad. de Naum Petrovici, Buda, 1818. O.Sz.K., 305581. (B.R.V., III, p. 247—250, nr. 993.)
- Vreadnica de pomenire biruință sau piramida de la Moscova*, Buda, 1815. O.Sz.K., 806829. (B.R.V., III, p. 135, nr. 894.)
- Xantopulul, Nichifor Callist, *Tâlcuire pre scurt la antifoanele celor opt glăsuri*, Mănăstirea Neamțu, 1817. O.Sz.K., R.Ny.Cyr., Tod. 5085. (B.R.V., III, p. 190—193, nr. 950.)

THE OLD ROMANIAN BOOK IN BUDAPEST (I)

(Summary)

The work presents the last reserches of the Romanian historians, in the main, and the author's results, particularly. There are presented the old Romanian books from the Országos Széchényi Könyvtar, the greatest public library from Budapest and he communicates the first investigations concerning his research.